

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
[CURRENT ISSUES IN TRANSLATION STUDIES]**

УДК 811.111'255.4'373.44=161.2

Стаття надійшла до редакції [Article received] – 12.07.2022 р.

Фінансування [Financing] – самофінансування [self-financing]

Перевірено на плагіат [Checked for plagiarism] – 20.07.2022 р.

Оригінальність тексту [The originality of the text] – 90.36 %

<http://doi.org/10.17721/2663-6530.2022.42.09>

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ У РАЗІ
ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ІСТОРИЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Тетяна Анатоліївна Ласінська (м. Київ, Україна)

lasinskat@ukr.net

кандидат філологічних наук, асистент
кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Міністерство освіти і науки України)
01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14

У статті розглядаються психолінгвістичні параметри сприйняття тексту під час перекладу архаїзмів та історизмів з англійської мови та на українську, а також підходи до їх відтворення у поетичних творах, заголовках, промовах, крилатих висловах, приказках та інших різновидах риторичних висловлювань.

Закцентовано увагу на тому, що діяльність перекладача потребує розв'язання низки завдань, пов'язаних із різноманітними виявами такої рідкісної лексики в письмовій мові та мовленні, заважаючи на віддаленість таплинність часу, що провокують зміни в культурі та мові.

Особистий внесок автора полягає у запропонованих способах перекладу та визначенні основних вимог до його здійснення, серед яких є зважання на специфіку аудиторії, точність, лапідарність і збереженість основної ідей періоджерела.

Ключові слова: історично маркована лексика, історизми, архаїзми, передконтакт, контакт.

(Current issues in translation studies [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Psycholinguistic Parameters of Text Perception in the Case of Translating English Historically Marked Vocabulary into the Ukrainian Language (in Ukrainian) [Psycholingvistichni parametry spryjnjattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Lasinska T. A. [Lasins'ka], lasinskat@ukr.net

PSYCHOLINGUISTIC PARAMETERS OF TEXT PERCEPTION IN THE CASE OF TRANSLATING ENGLISH HISTORICALLY MARKED VOCABULARY INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

Tatiana A. Lasinska (Kyiv, Ukraine)

lasinskat@ukr.net

PhD (Philology), lecturer at

Department of Theories and Practices of Translation from the English Language

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Ministry of Education and Science of Ukraine)

14 Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01601

The article examines the psycholinguistic parameters of text perception during the translation of archaisms and historicisms from English into Ukrainian, as well as approaches to their reproduction in poetic works, headlines, speeches, proverbs, sayings, and other types of rhetorical expressions.

Attention is focused on the fact that the activity of the translator requires solving a number of tasks related to various manifestations of such a rare vocabulary in written language and speech, interfering with remoteness and the passage of time, which provoke changes in culture and language.

The author's personal contribution consists in the proposed methods of translation and the definition of the main requirements for its implementation, among which are attention to the specificity of the audience, accuracy, conciseness and preservation of the main ideas of the original source.

Key words: *historically marked vocabulary, historicisms, archaisms, pre-contact, contact.*

Відтворюючи архаїзми, перекладачеві слід пам'ятати, що вони можуть бути незвичними та невідомими для читачів першотвору та читачів перекладу, тому необхідно намагатися зробити текст не тільки точним, але й лапідарним та зрозумілим, відбиваючи основну ідею оригіналу. Також, на нашу думку, слід зважати і на наявний психологічний цикл контакту із дійсністю, який є **актуальним** і для контакту читач-переклад та включає у собі: передконтакт, контакт, кульмінацію контакту, вихід із контакту [1].

(Актуальні питання перекладознавства [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Психолінгвістичні параметри сприйняття тексту у разі перекладу англійської історично маркованої лексики українською мовою (Українською) [Psycholingvistychni parametry spryjnjattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Ласінська Т. А. [Lasins'ka T. A.], lasinskat@ukr.net

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

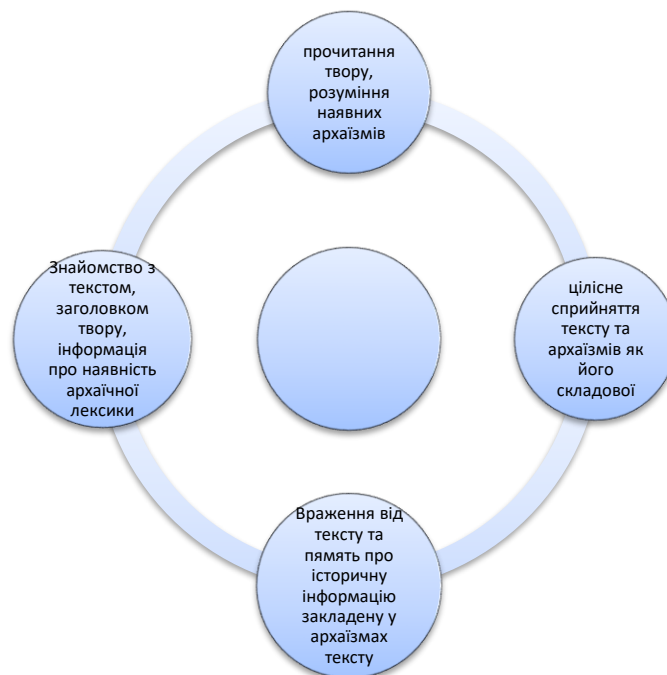
<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

Схема 1. Алгоритм врахування циклу контакту при перекладі архаїзмів

У поетичних творах архаїчна лексика доволі часто репрезентується у заголовках: “*Thou reader*”, “*With all thy gifts*”, “*To thee old cause*” [2], чим не відрізняються і англійські газети, заголовки яких створюють передконтакт читача або перекладача з твором, який впливає на прийняття рішення фахівця про сам хід перекладу й побіжно позначається на перших враженнях від тексту.

Серед сучасних дослідників існує думка, що “цикл контакту представлений у формі колової діаграми або у формі кривої, до якої можуть бути прив’язані різні форми психологічного спротиву” [3].

Рідкісні та неординарні слова, якими є архаїзми у заголовку, як правило, або відштовхують, або зацікавлюють майбутнього читача, закликаючи його до контакту. Значну складність являє собою відтворення архаїчного сегменту заголовку. Наприклад, задля більшої зацікавленості читачів М. Тупайло перекладає заголовок “*To Thee Old Cause*” як “*Тобі, Праве діло!*” [4, с. 19], ніби заманюючи реципієнта окличним реченням та особливою зовнішньою графічною формою архаїзму.

(Current issues in translation studies [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Psycholinguistic Parameters of Text Perception in the Case of Translating English Historically Marked Vocabulary into the Ukrainian Language (in Ukrainian) [Psycholingvistychni parametry spryjnattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Lasinska T. A. [Lasins'ka], lasinskat@ukr.net

Фактор передконтакту має значний вплив на перекладацький плід відповідної мікроформи тексту, а саме архаїчного звертання, оскільки складає враження від певного персонажу, наприклад, промовляючого *My Lord, Your Majesty* тощо.

Отже, перекладаючи архаїзми у заголовках та зверненнях слід, в першу чергу, зважати на прогнозовані ефекти від контакту читача із твором та взаємозв'язок архаїзму зі специфікою мови персонажу.

Також, перекладаючи історизми необхідно не забувати:

1. про коректне ставлення до читача – порівняймо:

“*Whelp of a she-wolf!*” [5].

“*Мовчи, виплодку!*” [6].

“*Син вовчиці, виродок!*” [8].

Тому, наприклад, в перекладах І. Чернової спостерігаються значні вилучення [8], оскільки їх зорієнтовано на дитячу аудиторію;

2. про освітню функцію історизмів у творі, що об'єктивує важливість пояснень і реалістично переконливого відтворення історичних подій. Художні твори, що містять інформацію історичного характеру, часто виконують освітню функцію, входять до навчальних програм зі “Світової літератури”, отже, мають бути цікавими учням, доносити історичну інформацію невимушено та яскраво. Тож переклад історично маркованої лексики у зв'язку з її освітньою функцією набуває важливого значення, оскільки є джерелом інформації, яку у перекладі потрібно подати зрозуміло та цікаво;

3. про естетичність, що втілюється в формуванні позитивних уявлень читачів про життєві реалії. Яскраво зображені персонажі історичних творів краще запам'ятовуються як дорослими, так і дітьми. Вони стають частиною їх картини світу, тому переклад має доносити їх самотність:

“... *they are come from Fairy-land with a message from King Oberon ...*” [9].

“*Можливо, вони їдуть із чарівного царства з дорученням від короля фей Оберона ...*”. Наприкінці сторінки є пояснення: “*Легендарний король тіней і фей. Найбільш відомий з п'єси В. Шекспіра “Сон літньої ночі”*” [7].

(Актуальні питання перекладознавства [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Психолінгвістичні параметри сприйняття тексту у разі перекладу англійської історично маркованої лексики українською мовою (Українською) [Psycholingvistychni parametry spryjnjattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Ласінська Т. А. [Lasins'ka T. A.], lasinskat@ukr.net

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>*“Можже, вони їдуть із Чарівного краю і послав їх король Оберон ...”*

Наприкінці книги бачимо примітку: *“Оберон – казковий володар лісових духів – ельфів”* [6].

4. про уникнення зайвої інформації.

Розрізняючи специфіку перекладів (для дитячої чи дорослої аудиторії), зазначимо, що переклад історично маркованої лексики для дітей має бути зрозумілим, освітньо-розвивальним, емоційним і необтяженим надмірною інформативністю і, навпаки, для дорослого читача (можливо, фахівця) він має містити найповнішу та максимально точну інформацію про історичні події без перевантаження текста деталями.

Проблемна аспектологія перекладу архаїзмів та історизмів пов'язана з їх відтворенням у різних текстових жанрах: художня та наукова література, історичні документи, художній та документальний кінематограф тощо. Акцентуємо, що історично маркована лексика виконує насамперед просвітницьку функцію, а також інформаційно-консервативну. Така специфіка функціонування історично маркованої лексики має різні кваліфікаційні вияви стосовно жанророзрізнявальних ознак. Зокрема, характер текстової реалізації історично маркованої лексики виявляється в певному масштабі охоплення дійсності певною жанровою формою. Наприклад, історизми з *“Гаррі Поттера”* (Джоан Роулінг), *“Віднесених вітром”* (Маргарет Мітчелл) та інші доносять багато інформації і є значущими для сучасного читача.

Архаїзми та історизми є частиною усного й писемного мовлення, тому вони часто виявляють свої властивості у таких риторичних формах, як промови, крилаті вислови, приказки та інші різновиди риторичних висловлювань, де збереження експресивності та контексту, зреалізованих ритором (промови); конотативних зв'язків, значущих для мовця (авторські висловлювання) мають велике значення для якості перекладу. Слід зазначити, що в свою чергу, писемний художній текст потребує своїх особливих підходів до відбиття часових та національно-культурних конотацій, наприклад, врахування індивідуальної мети вживання історизму чи архаїзму мовцем – інтенції.

(Current issues in translation studies [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Psycholinguistic Parameters of Text Perception in the Case of Translating English Historically Marked Vocabulary into the Ukrainian Language (in Ukrainian) [Psycholingvistychni parametry spryjnattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Lasinska T. A. [Lasins'ka], lasinskat@ukr.net

У промовах можуть зустрічатись історизми-латинізми у складі фразових структур, біблеїзми, історизми з цитат віршованих та прозових творів.

“Though thou hast ever so many counsellors, yet” [10] – *“Не зраджує свою власну душу!”* (Переклад власний – Т. Л.)

У наведеному вище прикладі через важливість передавання емоційного складника висловлювання спостерігаємо відтворення історизму окличним реченням, а для підкреслення експресивного відтінку застосовано синоніми “свій”, “власний”.

“Today me, tomorrow thee” [10].

Ця приказка має повчальний характер, а саме: те, що відбувається з певною людиною, може колись трапитися й з іншою, яка за цим спостерігає, особливо, якщо ці люди схожі. Пропонуємо наступні варіанти перекладу:

“Де сьогодні я, там завтра Ви” (переклад власний – Т. Л.) – варіант перекладу засновано на риторичному прийомі повторення синонімів, а саме вказівних прислівників “де” і “там”. Якщо людина застосувала цю приказку, звертаючись до групи людей, то доцільно передати архаїчний займенник *thee* словом *Ви*, бо це сприймається як групою, так і кожним окремо.

“Сьогодні я, а завтра ти” (переклад власний – Т. Л.) – акцент у перекладі зроблено на зручності вимови і простоті звертання до людини, що інтимізується.

“To thine own self be true” [10].

Зміст цього висловлювання та цитати у тому, що неумудро бути неправдивим із собою. У сучасному контексті це означає бути вірним, відданим, дотримуватися своїх інтересів, особистісних і матеріальних, іншими словами, ставити свої інтереси на перше місце.

“Правдивим будь до себе сам” (переклад власний – Т. Л.). Ми вважаємо, що у перекладі цього цитатного вислову, зреалізованого у повсякденному мовленні чи у виступі, варто зберегти віршовану структуру та застосувати інверсію – *“до себе сам”*.

Архаїзми у прислів'ях часто живуть набагато довше, ніж у інших видах мовлення, бо вони мають експресивне навантаження, легше запам'ятовуються, швидко підхоплюються і передаються завдяки наявному в них потенціалу різних риторичних ефектів.

(Актуальні питання перекладознавства [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Психолінгвістичні параметри сприйняття тексту у разі перекладу англійської історично маркованої лексики українською мовою (Українською) [Psycholingvistychni parametry spryjnjattja tekstu u razi perekladu anglijs'koj' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Ласінська Т. А. [Lasins'ka T. A.], lasinskat@ukr.net

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

Отже, основним завданням перекладача є найповніше відтворення таких ефектів та впливів, що досягається за допомогою застосування подібних оригіналу риторичних прийомів на кшталт повторів, експресивних елементів, наприклад, окличними реченнями та інверсією.

Література:

1. Попова, З. Д., Стернин, И. А. *Когнитивная лингвистика* (2007), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/http://sterninia.ru/files/757/4_Izbrannye_nauchnye_publicacii/Kognitivnaja_lingvistika/Kognitivnaja_lingvistika_2007.pdf.
2. Whitman, W. *The Complete Poems*, edited by Francis Murphy (Penguin Books 1986), 892.
3. Робин, Ж.-М. *Гештальт-терапия* (1996), 64, <https://psylib.org.ua/books/robij01/index.htm>
4. Уїтмен, У. *Листя трави: поезії*, під. ред. В. Коптілова (Київ, Дніпро, 1969), 196.
5. Scott, W. *Ivanhoe* (Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995), 390.
6. Скотт, В. *Айвенго*, пер. з англ. Ю. Лісняка та Г. Лозинської (Київ, Школа, 2007), 494.
7. Скотт, В. *Айвенго*, пер. з англ. І. Давиденко (Київ, Країна Мрій, 2014), 400.
8. Скотт, В. *Айвенго*, пер. з англ. І. Чернової (Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2001), 240.
9. Scott, W. *Ivanhoe* (Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995), 390.
10. *The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*, <http://shakespeare.mit.edu/hamlet/full.html>.

References:

1. Popova, Z. D., Sternin, I. A. *Kognitivnaja lingvistika* (2007), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/http://sterninia.ru/files/757/4_Izbrannye_nauchnye_publicacii/Kognitivnaja_lingvistika/Kognitivnaja_lingvistika_2007.pdf.
2. Whitman, W. *The Complete Poems*, edited by Francis Murphy (Penguin Books 1986), 892.
3. Robin, Zh.-M. *Geshtal't-terapija* (1996), <https://psylib.org.ua/books/robij01/index.htm>
4. Uitmen, U. *Lystja travy: poezii'*, pid. red. V. Koptilova (Kyiv, Dnipro, 1969), 196.
5. Scott, W. *Ivanhoe* (Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995), 390.
6. Skott, V. *Ajvengo*, per. z angl. Ju. Lisnjaka ta G. Lozyns'koi' (Kyiv, Shkola, 2007), 494.
7. Skott, V. *Ajvengo*, per. z angl. I. Davydenko (Kyiv, Krai'na Mrij, 2014), 400.
8. Skott, V. *Ajvengo*, per. z angl. I. Chernovoi' (Harkiv, Klub simejnogo dozvillja, 2001), 240.
9. Scott, W. *Ivanhoe* (Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995), 390.
10. *The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*, <http://shakespeare.mit.edu/hamlet/full.html>.

(Current issues in translation studies [Aktual'ni pytannja perekladoznavstva])

Psycholinguistic Parameters of Text Perception in the Case of Translating English Historically Marked Vocabulary into the Ukrainian Language (in Ukrainian) [Psycholingvistychni parametry sprynjattja tekstu u razi perekladu anglijs'koi' istorychno markovanoi' leksyky ukrai'ns'koju movoju]

© Lasinska T. A. [Lasins'ka], lasinskat@ukr.net